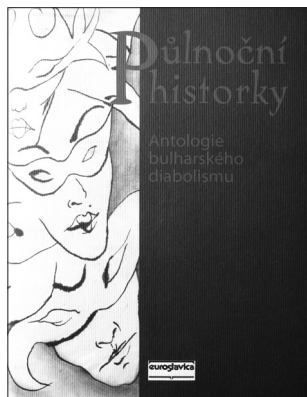

БЪЛГАРСКИЯТ ДИАБОЛИЗЪМ ПОЧТИ ВЕК ПО-КЪСНО

Marcel Černý a kol. *Půlnoční historky.*
Antologie bulharského diabolismu.
Praha, Euroslavica, 2014, 408 s.
ISBN 978-80-87825-11-2

За българската литература диаволизъмът е значимо явление, макар да е кратковременно и да се отнася само за ранните текстове едва на няколко автори. Тези творби, публикувани в по-голямата си част през първата половина на 20-те години на ХХ в., са разпознаваеми като поетика и тематика и са особено важни в литературноисторически аспект – те интелектуализират и европеизират българската проза, като същевременно диалогизират със съществуващото у нас модернистично наследство, без да пренебрегват и някои традиционни, фолклорни мотиви, а всичко това придава на произведенията и своеобразен национален характер. Критиката вече е коментирала диаволизма в контекста на опита за преодоляване на прекомерната, а и нерядко художествено немотивирана „реалистичност“ на българската литература, както я определя Боян Пенев в статията си „Основни чърти на днешната ни литература“ (1921). През 70-те и 80-те години диаволизъмът е възможност за отклоняването на изследователите от руслото на предзададения от социалистическия канон избор, а в известна степен и от клишетата на тогавашния критически език. Но се оказва, че в началото на ХХI в. отново диаволизъмът е една от възможностите да се надмогне преобладаващата и все още идеологически маркирана представа за „реалистичния“ характер на българската кла-

сика – този път сред чуждестранната аудитория. „Полунощни истории“ е заглавието на издадената съвсем наскоро чешка антология на българския диаволизъм, която си поставя задачата да разкрие едно непознато за тамошната публика лице на българската модернистична белетристика и така да повлияе на разбирането за литературното ни наследство – на това акцентират в своя следговор и съставителите Златина Йержабкова и Марцел Черни.

„Полунощни истории“ е амбициозно и добросъвестно подготвено издание с хубаво художествено оформление. В него чуждестранният читател ще срещне както много от познатите на българската публика текстове на Светослав Минков, Владимир Полянов, Чавдар Мутафов и Георги Райчев, така и някои по-трудно достъпни техни разкази, които все още чакат своето преиздаване у нас. Водеща при подбора е била съставената от Огнян Сапарев книга „Игра на сенките“ (1983), макар че по обем чешкото издание значително я надвишава. И въпреки че големият брой на заглавията (около 40) размива антологичния принцип в „Полунощни истории“, този брой издава желанието за обхватност и пълнота, зад което на свой ред прозира както изкушеността на съставителите и преводачите от българските страшни истории, така и проявеното търсаческо усилие при намирането на отделни текстове. Преведени са разкази като „Полунощна история“ и „Иконите са творба на дявола“ на Светослав Минков, „Смъртен сън“ на Чавдар Мутафов, „Ерих Райтерер“ и „Мрежата на дъжда“ на Владимир Полянов, „Незнайният“ и „Карнавал“ на Георги Райчев. Срещат се обаче и по-малко популярни заглавия като „Санаториума“ и „В ноктите на Луцифер. Писмо от оня свят“ на Светослав Минков, както и „Корабът на смъртта“ и „Комедия на куклите“ на Владимир Полянов, които, доколкото ми е известно, на български все още могат да се открият само в първите си издания от 20-те години. Така „Полу-

нощни истории“ се превръща в книга, която може да има своето значение не само за възприемателските нагласи към българската литература в Чехия, но и за интереса на читателите у нас, припомняйки им някои позабравени диаболитични текстове. Нещо повече, тъкмо това желание за изчерпателност за пореден път болезнено ни напомня, че четиримата класици на националната ни литература все още нямат в България пълни събрани съчинения.

Текстовете в „Полунощни истории“ представят пред чешкия читател основни мотиви и смислови акценти в ранните произведения на Минков, Полянов, Мутафов и Райчев. И тук не бих акцентирала само върху тематичните сближавания между произведенията, както правят съставителите в следговора, но и върху поетическите им сходства. В началото на 20-те години диаболизмът е една от дискурсивните стратегии, изразяващи опита за преодоляването на травматичната среща с масовата и ненавременна смърт във времето на войните. Произведенията, създадени под влиянието на потреса и същевременно обсебята от страшното и ужасното, отразяват стремежа на междувоенния човек за усвояване на новите измерения на реалността, в която е принуден, бих казала още – изоставен да прекара дните си. Това е всъщност само едно от проявленията на този следвоенен общоевропейски екзистенциален и естетически опит, с който чешката публика вероятно ще намери различни кореспонденции. Разбира се, не трябва да забравяме и интерпретативните „ключове“, които съвременността също предоставя на читателя по отношение на диаболитичната

образност с нейните многобройни масови и пародийни литературни и културни ракурси. Особеностите на художествената рефлексия върху диаболитичното през 20-те години и днес превръщат антологията „Полунощни истории“ едновременно в достъпно, но и любопитно четиво за съвременната аудитория. А сред преводите вероятно по-провокативни за съвременния читател биха били тематично и стилистично игровите текстове: „Защо останах без двойник“, „Къщата при последния фенер“ на Светослав Минков, „Смъртен сън“ на Чавдар Мутафов, „Сърцето в картонена кутия“ на Светослав Минков и Константин Константинов.

Високата степен на културна диалогичност на българските диаболитични текстове съвсем не е случайна, а преднамерена и обмислена, защото те се появяват във време, в което у нас е особено актуален въпросът за отношенията между родното и чуждото и за тяхното „съприкосновение“. Диаболитичните произведения могат да бъдат видени като израз на стремежа на българските модернисти да снемат тази опозиция, да „сговорят“ „родното“ и „чуждото“ в полето на художествен текст и на читателската рефлексия. И рецепцията на разглежданата антология, сега, почти век по-късно, може да изпробва сполучливостта на този опит. За това за нас книгата „Полунощни истории“ е важна не само като факт сама по себе си, но и с нейната предстояща чешка рецепция.

НАДЕЖДА СТОЯНОВА
Софийски университет
„Св. Климент Охридски“
✉ nadezhda.sto@gmail.com